

Kako je mogla teći bitka za Široki Brijeg

JE LI JOSIP BROZ TITO OSOBNO ZAPOVJEDIO MASOVNE LIKVIDACIJE POLITIČKIH NEISTOMIŠLJENIKA? (V.)

Širokobriješki branitelji pokušavaju izbaviti franjevce iz smrtne opasnosti

► Piše: **Damir Šimić**

Kad su partizani 7. veljače ovladali Širokim Brijegom, fratri, časne sestre i dobar dio gimnazijalaca nalazili su se na nekoliko mjesta. Najveći dio njih bio je u tim trenucima smješten u podrumima franjevačke gimnazije i samostana te protuzrakoplovnom skloništu, drugi dio fratara sklonište je potražio u obližnjoj franjevačkoj hidrocentrali dok se jedna skupina učenika zatekla u zgradi obližnjeg konvikta.

Što se događalo u samostanu?

O onome što se nakon ulaska partizana događalo unutar samostana na Širokom Brijegu, svjedočio je niz preživjelih sudionika tih događaja. Njihovi iskazi u potpunoj su suprotnosti s tvrdnjama partizanskih profesionalnih historiografa čija se većina radova o ovoj temi ne može uzeti vjerodostojnom. Međutim, iskazi preživjelih gimnazijalaca te njemačkih i hrvatskih vojnika, u kompilaciji s djelom partizanskih izvora navodi nas

Sve je bilo već unaprijed planirano. Osvojivši samostan, partizani najprije izazivaju franjevce, a onda počinje ubijanje. Uspjevši se oporaviti od iznenadnog protuudara, širokobrijeških branitelja nastavljaju započeto.

na zaključak da svaka od prvotnih rekonstrukcija ovih događaja, pod snagom novih činjenica, sve više blijeđi.

»U 10 sati do podne 7. veljače na vrata je došao s pištoljem jedan partizan. Otvorio mu je vrata fra Borislav (bio je u civilu). Izvana se čulo «ura, ura». Sve se odigravalo u samo nekoliko trenutaka. Meštar sjemeništa fra Borislav Pandžić je došao u podrum i rekao «izidite došli su partizani». Došli su svi iz podruma u zbornicu«¹, kazuje jedan od očevidaca koji se u dopodnevnom satima, tog 7. veljače 1945., našao unutar samostana.

Međutim, partizanski publicist, Ljubušak, Mahmud Konjhodžić desetljećima je iznosio drukčije viđenje. Prema njegovim tvrdnjama partizani su »upadom u zgradu samostana, osvajali sobu po sobu«², što se može

prosuditi jedino kao jalov pokušaj da se tragovi pljačke i zločina grozničavo pokušaju prekvalificirati u tragove oružane bitke po samostanskim hodnicima i sobama.

Nebuloze, slične Konjhodžićevima, iznosi i Milan Rako, tadašnji politički komesar četvrtog bataljuna 11. dalmatinske brigade i koautor knjige »11. dalmatinska (biokovska) brigada«, koji je zajedno s Ljubom Perišom i ostalim oficirima 7. veljače među prvima ispitivao širokobriješke franjevce, neposredno prije njihove mučeničke smrti.

»Žestoka borba se nastavlja i u crkvenim zgradama. Neprijatelj se služi manastirskim i gimnazijskim inventarom kao sredstvima za zaklon. ... U manastiru pružaju otpor i pojedini fratri izmiješani sa ustašama i njemačkim vojnicima«, tvrdi Rako pokušavajući dati kakvu-takvu potvrdnu partizanskim tezama o samostanu kao legitimnom vojnom cilju.³ Rako je, očito, i fra Borislava Pandžića, koji je partizanima u trenucima njihovog dolaska uredno otvorio vrata, vidio u civilnoj odjeći te mu je, iz sebi poznatih razloga, u svojim napisima dodao »pištolj i bombe«, kao i proizvoljnu prosudbu njegovog ponašanja prije dolaska partizana. »Iz zgrade manastira vjerovatno u nedostatku municije upotrijebili su vrelo ulje, prolijevajući sa prozora na naš streljački stroj. Jedan od fratara uhvaćen je naoružan sa pištoljem i

¹ Jozo Tomašević – Koška, *Istina o ubijenoj gimnaziji*, Vicepostulatura postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subrača«, Humac – Zagreb, 2010., str. 201.

² Mahmud Konjhodžić, *Kronika o ljubuškom kraju*, 2, IRO Veselin Masleša, Sarajevo, 1981., str. 381.

³ Referat Milana Rake sa *Savjetovanja o Mostarskoj operaciji*, održanog u Mostaru u veljači 1986., poznat autoru.

bombama u džepu, u manastiru preobučen je u odijelo seljaka u momentu kada se je spremao da umakne iz manastira prema mjestu – vjerovatno je do tada držao odstupnicu onima koji su se povlačili«, tvrdio je politički komesar Milan Rako u vlastitom elaboratu o »Mostarskoj operaciji«. ⁴

Međutim, prema iskazima preživjelih očevidaca koji su se u tim trenucima nalazili unutar zidina samostana, cijela se situacija odigrala znatno drukčije. Kako oni tvrde, partizani su odmah nakon ulaska u samostan sve fratre zatvorili u samostansku zbornicu i odmah otpočeli pljačku po samostanskim sobama i podrumu. Iskazi preživjelih gimnazijalaca također kazuju da ispitivanja nisu bila usmjerena na razgovor o osobnoj odgovornosti fratara, nego na klasična provociranja, što ukazuje na to da je odluka o njihovoj sudbini već ranije bila donesena.

»Tu se iskazao jedan partizan sa zahtjevom da se zgazi Pavelićevu sliku. Nitko to nije htio učiniti. Iživljavanja su bila različita. Jedan je imao stil ciničnog smijuljenja i draženjem riječima. Spominjali su da su među njima i neki bivši đaci, pa su profesori zamolili partizane predlažući da ih se dovede na suočenje. Dakako, da ih se zapita kakvi su bili profesori u postupku odgoja i u politici, pa da će se uvidjeti da u njih nema krivnje.« ⁵

Značajka dijaloga vođenog toga dana između partizanskih oficira i fratara u zbornici ogleдалa se u »neprekidnim ulaženjima i izlaženjima oficira«, tvrdi nekoliko očevidaca tih događaja u svojim iskazima objavljenim u knjizi *Istina o ubijenoj gimna-*

Gradnja protuzrakoplovnog skloništa po odredbi državnih vlasti

ziji» ⁶, što samo po sebi otvara neke dvojbe. Prema jednoj tezi, riječ je o izlascima po upute o daljem postupanju sa zatočenim fratrima. Međutim, prema drugoj tezi, ovako nervozno ponašanje partizanskih oficira bilo je posljedica vojnog protuudara njemačkih i hrvatskih postrojbi, koje partizanski izvori prešućuju, ali spominju njemački. Sudeći prema njemačkim izvorima, samostan na Širokom Brijegu definitivno je pao u partizanske ruke tek u 15.30. ⁷, čemu ćemo u nastavku posvetiti više pozornosti.

Nakon provociranja i ispitivanja, sudeći prema iskazima očevidaca, »partizanski oficiri su napustili zbornicu i zaključali vrata za sobom. Tada se započelo odvoditi fratre jednog po jednog...« ⁸ Međutim, nijedan od njih ne navodi u kolikim su vremenskim razmacima fratri odvođeni na pogubljenje, a nema ni saznanja o tome što se u tom razdoblju događalo izvan samostanskih zidina.

Kako su počele likvidacije?

Rekonstruirajući slijed događaja tog 7. veljače i egzekucije provedene nad dvanaesticom franjevac, na temelju dostupne građe i iskaza očevidaca, sve se logičnijim čini zaključak da su dvanaestorica fratara zapravo pobijena u dvije skupine. U prvoj skupini, po svemu sudeći, ubijena su trojica fratara koju u svome iskazu spominje i Rafael Radović, iz Čilipa, nasilno mobiliziran tadašnji pripadnik 11. dalmatinske brigade ⁹.

Spomenuti svjedok posvjedočio je, naime, da je u popodnevnom satima 7. veljače 1945. na platou ispred gimnazije vidio zapovjednika četvrtog bataljuna 11. dalmatinske brigade (Dominko Antunović) i njegovog zamjenika (Mate Majić) kako, zajedno s jednim oficirrom Ozne, u nazočnosti desetak vojnika, ispituju trojicu fratara. U jednom trenutku, tvrdi Radović, »oficir Ozne je, s nekoliko revolverskih hitaca, upućenih iz ne-

⁴ Referat Milana Rake sa *Savjetovanja o Mostarskoj operaciji*, održanog u Mostaru u veljači 1986., poznat autoru.

⁵ Jozo Tomašević – Koška, *Istina o ubijenoj gimnaziji*, str. 201.

⁶ Jozo Tomašević – Koška, *Istina o ubijenoj gimnaziji*, str. 195. – 204.

⁷ Franz Schraml, *Hrvatsko ratište*, Brkić i sin, Zaprešić, 1993., str. 104.

⁸ Jozo Tomašević – Koška, *Istina o ubijenoj gimnaziji*, str. 200.

⁹ Rafael Radović je u to vrijeme bio pripadnik pješačke čete kojom je zapovijedao Ivan Prodan iz Imotskog, iz sastava IV. bataljuna. U tom bataljunu su, uz zapovjednika Dominka Antunovića iz Kozice kod Vrgorca, djelovali i Milan Rako, Mate Majić, Salamon Finci, Branko Kadivić, Srećko Freundlich, Adolf Dragičević, Emil Goldstein i mnogi drugi kasniji istaknuti prvaci komunističkog pokreta. (Vidi poimeničan popis pripadnika XI. dalmatinske brigade objavljen u knjizi *11. dalmatinska /biokovska/ brigada* autora Milana Rake i Slavka Družijanića, objavljene u Splitu 1987.)

posredne blizine, na mjestu usmratio visokog plavokosog fratra, starog oko 50 godina.¹⁰

Zanimljive pojedinosti vezane za same egzekucije dvanaestorice širokobrijeških franjevacu, koje podrobno opisuju metodologiju zločina, objavljene su prije više od dva desetljeća u *Glasi Koncila*.¹¹ Te pojedinosti zapravo pokazuju način na koji je čitav taj ubilački sustav funkcionirao.

Sudeći prema tom iskazu, nakon odvođenja fratara iz zbornice, oficiri su pod prijeljnom smrću vojnicima zapovijedali ubojstva fratara. U konkretnom slučaju, oficir je jednom vojniku naredio da pobije fratre. On je to odbio učiniti zbog čega ga je oficir odmah ustrijelio. Istu naredbu priopćio je i drugom vojniku, koji je to također odbio pa je ustrijelio i njega. Tek ih je treći, vidjevši kako stvari stoje, ubio po naređenju, ali više od tada nije mogao zaspati.

»Kad je vidio franjevce mirne, okupljene na molitvi shvatio je zašto su se dvojica njegovih kolega vratila neobavljena posla. Ne shvaća zašto je on to učinio i to sebi nikad nije mogao oprostiti. Neizmerno bi sretniji bio da je svoj život žrtvovao. U tom trenutku nije mogao razmišljati. Vi-

dio je da franjevcima nema spasa. Pomislio je da između dva zla bolje da barem on ostane na životu.«¹² kaže se također u iskazu koji je objavio *Glas Koncila*.

Ipak, čini se da su nakon ubojstva prve trojice fratara, ubojstva privremeno prestala. Fratiri i učenici, zaključani u franjevačkoj zbornici, nisu ni slutili što se vani događa.

Ubojstva fratara prekinuta iznenadnim protuudarom

Partizanski izvori uopće ne spominju činjenicu da su se njihove postrojbe tog 7. veljače, pod silinom njemačko-hrvatskog protuudara, morale povući iz samostana na Širokom Brijegu. O protuudaru svjedoče njemački vojni izvori, a preživjeli očevici koji su u tim trenucima bili zatvoreni u samostanu, gimnaziji ili konviktu uopće nemaju nikakvih spoznaja o tome što se vani događalo i kako je tijekom borbe uopće teкао. Međutim, njemački izvori kazuju da su partizani u potpunosti ovladali samostanom tek oko 15.30.

Opisujući posljednje trenutke borbi na Širokom Brijegu, njemački izvori spominju protuudar, ponovno

zauzimanje samostana i pogibiju satnika Bollmanna, za koga partizanski izvori, pak, tvrde da je u bezizlaznosti situacije u kojoj se našao počinio samoubojstvo.

»Što je samostan ponovno zauzet, to treba zahvaliti najvećem osobnom zalaganju pojedinih zapovjednika. U međuvremenu satnik Bollmann s preostalim ljudima svoje hrabre posade odupro se neprijateljskim oklopnim vozilima. Jedna od tih grdosija ostala je u plamenu, no druga je tu malu skupinu dohvatila s boka i potukla je. U tom protunapadu poginuo je satnik Bollmann, zapovjednik II. bojne. Bojišnica se polako komad po komad drobila i povlačila natrag do Tvornice duhana. Samostan u Širokom Brijegu pao je u 15.30 sati«, zapisano je u dnevniku njemačkog natporučnika Beck-Woerneryja, izravnog sudionika bitke za Široki Brijeg.¹³

U tom istom kontekstu, iznimno se dragocjenim čini i iskaz Stanka Ivankovića, sina Ilijinog, rođenog 1924. u Gornjima Hamzićima, stalno nastanjenog u Sydneyu. U vrijeme završne bitke na Širokom Brijegu bio je pripadnik ustaške postrojbe koja je, prema njegovim tvrdnjama, izravno sudjelovala u tom istom protuudaru. Stanko se kao pripadnik jedne interventne skupine u dopodnevni satima 7. veljače nalazio na Širokom Brijegu. Međutim, zbog iznenadnog prodora partizana i zapovjedi nadređenih o povlačenju, Stanko se, oko 10 sati, zajedno sa svojom postrojbom povukao prema koritu Ugrovače i Lištice.

»Mi smo bili na našem kamionu "Bianca" koji smo uzeli u Omišu. Na njemu su bile tri bačve benzina i drugi ratni materijal. Najedanput je neka panika bila, Bog zna ili zlonamjerna ili obratno... došla je zapovjed

Jedna od hrvatskih postrojbi koja je branila Široki Brijeg

¹⁰ Riječ je o iskazu pronađenom u pismohrani Krunoslava Draganovića, poznatom autoru.

¹¹ »Nesanica ubojice širokobrijeških franjevacu«, *Glas Koncila*, 31, 5. kolovoza 1990. str. 8.

¹² »Nesanica ubojice širokobrijeških franjevacu«, str. 8.

¹³ Franz Schraml, *Hrvatsko ratište*, str. 104.

Ovo su negdašnji franjevački dućani na dijelu ceste između konvikta i crkve. Komunisti su ih dokinuli nakon svoga prolaska.

o povlačenju. A kuda? Doli niz grabe na Širokom Brigu... doli prema rijeci Lištici, di gimnazija i samostan imaju električnu centralu«, tvrdi Stanko te dodaje da je, nakon povlačenja, »kamion ostao pod jednim drvetom nekoliko desetaka metara zapadno od protuzrakoplovnog skloništa...«¹⁴

Nakon povlačenja su se, kako kaže, prestrojili, čekajući dalje zapovjedi i upravo u tim trenucima do njih je došla informacija da su fratri u smrtnoj opasnosti, kao i zapovijed o žurnom proboju prema gimnaziji i samostanu. Nakon povratka na Široki Brijeg, pod zapovjedništvom Marka Hrtice, rođenog Dubrovčanina, i Šime Matića, Ličanina, odmah su, kako kaže, zamijetili strašan dim koji se izvijao iz protuzrakoplovnog skloništa. Na njihovom kamionu nedostajale su dvije bačve benzina, a pronašli su ih na ulazu u protuzrakoplovno sklonište na Bakamuši.

»Čim smo dotrčali do skloništa, unatoč strašnom dimu, stariji vodnik Mile Tokić je uskočio unutra, za njim Pero Pervan iz Čitluka, Josip Papić iz Visokog i mi ostali. Unutra smo vidili tri ugljenisana tijela. Kad smo počeli prvoga nositi van, meni

nije bilo najbolje, izgledalo mi je da su padali komadi ljudskog mesa s ugljenisanog lica. Kad smo tulo iznili van vidjeli smo da je u habitu. Tokić je tada povikao: »Naši su pratri to! Naši su pratri!«», svjedoči Stanko Ivanković, i ne sluteći da se njegov iskaz podudara s već spomenutim iskazom Rafaela Radovića, tadašnjeg pripadnika 11. dalmatinske brigade, koji je posvjedočio da je u ranim popodnevnim satima ispred gimnazije osobno vidio ispitivanje trojice i ubojstvo jednoga fratra.¹⁵ Međutim, prema Ivankovićevu iskazu, u tim su

Partizanski tenkovi pred konviktom

ih trenucima iznenada napali partizani pa ostala dva tijela nisu uspjeli izvući izvan skloništa, a u skloništu su ostala i dvojica njegovih kolega.

»I dok smo išli da bi druge vadili, oni su prišli. Najedanput je neprijatelj na svojih možda 40 do 50 metara udario po nama iz strojopuške, iako smo mi mislili da su pobjegli vragu. Oni su valjda na nas napravili protuudar. Mile Tokić i Pero Pervan su na žalost ostali unutra«, kazuje Stanko Ivanković,

Međutim, tu borba ne prestaje. Ivankovićeva se skupina, vodeći borbe s partizanima, kroz bojevi raspored 11. dalmatinske brigade, uspjeva probiti prema Uzarićima.

Susret s partizanima iz istočne Hercegovine

U Uzarićima su, prema Ivankovićevom iskazu, zarobili nekolicinu partizana koji su tvrdili da pripadaju XIII. hercegovačkoj brigadi, postrojbi iz sastava 29. hercegovačke divizije. Međutim, to ne odgovara činjenicama jer se XIII. hercegovačka brigada u to vrijeme nalazila na položajima u istočnom dijelu Hercegovine.

¹⁴ Iskaz poznat autoru.

¹⁵ U jednom trenutku, posvjedočio je Rafael Radović, »oficir Ozne je, s nekoliko revolverskih hitaca, upućenih iz neposredne blizine, na mjestu usmratio visokog plavokosog fratra, starog oko 50 godina«, kaže se u iskazu pronađenom u pismohrani Krunoslava Draganovića.

»U Uzarićima smo zarobili dosta civila, naoružanih samokresima. Rekli su da pripadaju XIII. hercegovačkoj brigadi... Nekih se dobro sjećam u jednom vrtlu di je bio duvan... Imali su one male bacače ... Jedna žena, mlada žena, poče plakati: "Nemojte me ubiti!" Mi kažemo: "Ne ćemo nikoga ubiti!" "Nemojte me ubiti! Oni su mene prisilno odveli. Oni su od mene..."", plače ona. Bio je tu jedan civil, bio je u civilu, ima je na sebi dugački civilni kaput. ... I najedanput izvadi iz džepa samokres i ubije je na mjestu! Počeo je bježati prema vratima. Bila su zidana vrata od onoga vrtla, velikoga duvaništa. Onda, Bože moj, i on je tu završio... A valjda je bio komesar ili Bog bi znao tko je bio...«, svjedoči Ivanković.

Analizirajući ovu izjavu i mogućnost angažmana dijelova XIII. hercegovačke brigade na ovome području, nameće se zaključak da je teško vjerovati o bilo kakvom angažmanu dijelova ove brigade u samom napadu na crkvu i samostan na Širokom Brijegu. Autor ovih redaka osobno je skloniji vjerovanju da je u ovom slučaju riječ o postrojbi iz sastava 3. brigade KNOJ-a BiH, izravno podređenoj Ozni, koja je u napadu na Široki Brijeg imala »posebne zadatke«, a na Široki Brijeg stigla iz Ljubuškog u bojevom rasporedu XI. dalmatinske brigade.

Na koji su se način postrojbe, skupine i pojedinci bliski Ozni BiH iz pravca Ljubuškog prebacivali prema Širokom Brijegu, govori i svjedočnije Jure Galića, tadašnjeg sekretara Oblasnog komiteta KPJ za zapadnu Hercegovinu, koji je zajedno s Markom Šoljićem također bio nositeljem jedne od tih »posebnih zadataka«.

»Marko Šoljić i ja dobili smo od Oblasnog komiteta KPJ za zapadnu Hercegovinu zadatak da krenemo s našim jedinicama i da nakon oslobađanja Širokog Brijega u njemu pronađemo odgovarajuće ljude i osnuje-

mo našu vlast. ... U pravcu Širokog Brijega išli smo preko sela Lipna, Hamzića, Čerina, Jara i uglavnom istim onim pravcem kojim su nastupale naše snage, IV. i XI. dalmatinska brigada«¹⁶, tvrdi Galić prešućujući da je Oblasni komitet KPJ za zapadnu Hercegovinu u tim trenucima već imao svoju »mrežu« ljudi s kojima je održavana veza preko Petra Leke, Bože Barbarića i Vice Sopte, a koje su opet na izravnoj vezi držali Jure Galić, Marko Šoljić, Ante Barbir, Tuna Ramljak i drugi istaknuti komunisti.

Kao i Galić, prema Širokom Brijegu je u tim trenucima bila upućena i postrojba 3. brigade KNOJ-a, elitni dio represivnog sustava koji je djelovao izvan redovite crte zapovijedanja i bio je pod izravnim nadzorom Ozne i tijela KPJ.

O sudjelovanju i zadaćama KNOJ-a 7. veljače na Širokom Brijegu, svjedoči i iskaz T. S. iz Mosta-

su oni osobno, po nalogu Slobodana Šakote (Srbina iz Čapljine), tadašnjeg čelnog čovjeka Ozne u Hercegovini, pobili fratre na Širokom Brijegu.

Raščlanjujući izneseno, nameće se zaključak da su dvanaestorica širokobrijeških franjevac, po svemu sudeći, pobijena u dvije skupine. U prvoj skupini ustrijeljena su trojica franjevaca, a likvidacije su bile prekinute zbog iznenadnog protuudara njemačko-hrvatskih snaga. Međutim, nakon prestanka borbi, odnosno nakon 15.30, očito su likvidacije ponovo nastavljene i tada je mučki ubijeno preostalih devet fratara. U tim trenucima partizani još nisu znali za skupinu franjevaca koja je imala utočište u franjevačkoj hidrocentrali, a koja se na Širokom Brijegu pojavila tek ujutro 8. veljače.

Sumirajući odgovornost postrojbi i zapovjednika, nameću se dvije mogućnosti. Prva je ona o egzekutorima iz sastava VIII. dalmatinskog korpu-

Uhićeni hrvatski i njemački vojnici u bitci za Široki Brijeg

ra, tadašnjeg pripadnika 3. brigade KNOJ-a. U svome iskazu spomenuti, naime, tvrdi da su se kapetan Rajko Vukoje (iz Bileće) i poručnik Milivoj Drašković (iz Gacka), tadašnji oficiri KNOJ-a, pred njim hvalili da

sa, odnosno 11. dalmatinske brigade u čijoj se zoni zločin dogodio, dok je druga ona koja ukazuje na činjenicu da planere i izvršitelje treba tražiti među pripadnicima Ozne BiH i 3. brigade KNOJ-a, koji su profesional-

¹⁶ Jure Galić, *Vrijeme i ljudi, Svjetlostkomerc d.d., Sarajevo, 2005., str. 373.*

no umetnuti u bojevi raspored druge postrojbe stigli na Široki Brijeg. Na takvu mogućnost ukazuju i riječi samohvale Milivoja Draškovića, inače strica poznatog srbijanskog političara Vuka Draškovića, kao i Ivankovićev iskaz, ali i činjenica da su upravo pripadnici Ozne BiH i KNOJ-a bili egzekutori nad franjevcima u Čapljini, Čitluku, Ljubuškom i Mostaru.

Međutim, u konačnici, imena krajnjih egzekutora i nisu toliko bitna. Jedni i drugi bili su samo oružana sila pod izravnim nadzorom KPJ i Josipa Broza Tita.

Planirani zločin i sustavna pljačka

Kakve su bile ostale karakteristike partizanskog napada na Široki Brijeg, u svojim memoarskim sjećanjima kazuje i sam Jure Galić ističući da je zajedno s Markom Šoljićem oko »polovice dana« tog 7. veljače došao na Široki Brijeg.

»Dolazeći u samo mjesto Široki Brijeg prošli smo pored crkve, te Franjevačkog samostana i Širokobriješke gimnazije. Od ljudi gotovo nikoga nismo vidjeli ni sreli. Na prolazu pored crkve, nakratko, zastali smo i razgledali okolinu... Topovske i minobacačke granate, te avionske bombe, prekopale su i razorile kako zemljište tako i građevinske objekte. Izgorjela je zgrada gimnazije«,¹⁷ tvrdi Galić ostavljajući čitatelja pod dojmom da je riječ o tragovima preostalima nakon bitke, a ne bestijalnim i unaprijed planiranim topničkim udarima na crkvu i franjevački samostan. Međutim, odmah zatim Galić se odaje i tvrdi da, ipak, nije riječ isključivo o tragovima običnog boja dviju suprotstavljenih vojski. Iznoseći svoja zapažanja, Galić neizravno potvrđuje da je, prema onome što je vidio, riječ o planiranom zločinu s pljačkom kao jednim od temeljnih ciljeva.

Samostanska je crkva pogođena 296 puta i teško oštećena

»Široki Brijeg je doista sablasno djelovao. Sve je bilo ispreturano, trgovine isprovaljivane, vrata izvaljena, slomljena, izlozi razlupani, roba različite vrste rasturena s obje strane ceste...«¹⁸, opisuje Jure Galić svoje prve dojmove o susretu sa Širokim Brijegom.

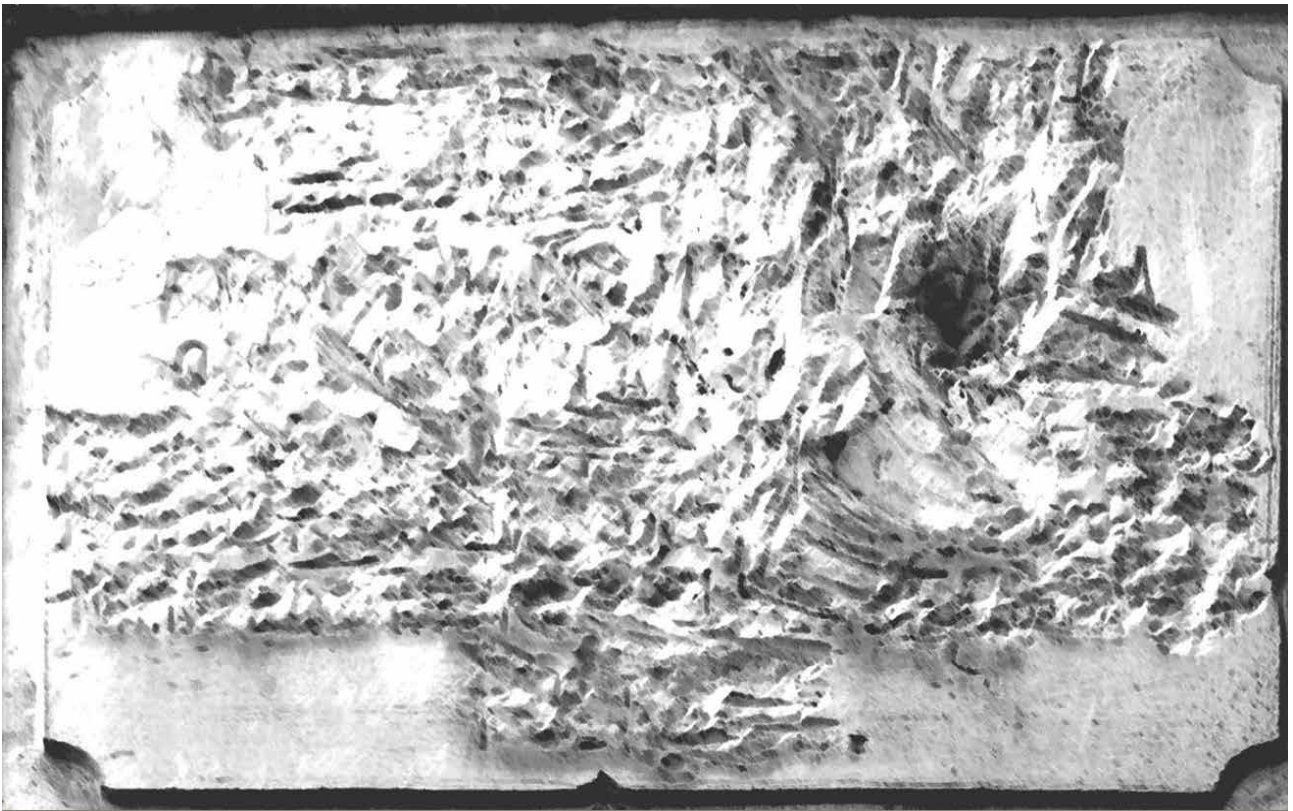
Pavao Prcela, nekadašnji pripadnik I. proleterske brigade, iz sastava Božovićeve 26. divizije, u izjavi danj Krunoslavu Draganoviću, također iznosi tvrdnje da je bila riječ o pomno planiranom i dobro organiziranom zločinu navodeći da je on osobno bio očevidcem čitavog niza svirepih ubojstava ratnih zarobljenika i civilnih osoba, koje je u ime štaba 26. divizije na operativnom pravcu I.

proleterske brigade nadzirao Veljko Kadijević, kasniji jugoslavenski »savezni sekretar za odbranu«.

U svojoj izjavi, danj u Rimu 23. kolovoza 1953., Prcela je posebice naglasio: »Moja brigada imala je zadatak osvojiti "Cigansko brdo" i dolinu (uvalu) kraj Lištice do regije Duhana. Nakon tri dana žestokih borba ušli smo u samo mjesto. Voj-ska je imala nalog ubijati (ubiti) sve što se nađe u samom mjestu uključujući starce, žene i djecu. Prizore nisam gledao, jer se nisam odgojio u takvoj metodi. Međutim, nakon tog pokolja vidio sam po ulicama i kućama brojne lješine, ne samo vojnika nego i civila, među kojima veliki broj žena i djece.«¹⁹

¹⁷ Jure Galić, *Vrijeme i ljudi*, str. 377.

¹⁸ Jure Galić, *Vrijeme i ljudi*, str. 378.

Da bi dovršili započet posao, komunisti su početkom 1947. spalili preostale knjige i matice te otukli i natpis nad ulazom u samostan koji je govorio samo o tome kada su franjevci došli na Široki Brijeg

Više od stotinu do sada poznatih masovnih grobnica na području općine Široki Brijeg dokaz su monstruoznosti planera i počinitelja ovih zločina.

Da je jedan od motiva ovog planiranog zločina bila i pljačka materijalnih dobara, potvrđuje u svome iskazu i Stanko Ivanković, tvrdeći da se njegova postrojba u noći sa 7. na 8. veljače nije povukla prema Mostaru, nego je obavila presretanje jedne pljačkaške karavane na cesti Široki Brijeg – Posušje – Imotski. Ivankovićevo svjedočenje ujedno kazuje gdje je završila »roba različite vrste rasturena s obje strane ceste«²⁰, koju je Jure Galić vidio tijekom ulaska u Široki Brijeg.

»Zastavnici Rukavina i Jakov Sivrić povelili su nas stotinjak, negdje oko pola noći, prema cesti koja od Širokog Brijega vodi prema Imot-

skom. Nismo znali o čemu se radi, nego smo samo išli i čekali zapovijed«, svjedoči Stanko Ivanković. Prema njegovu iskazu, pored ceste su postavili zasjedu na koju je naišla kolona pretovarenih mazgi i magaraca koji su se u pratnji starijih ljudi i žena lagano kretali cestom prema Imotskom.

»Bože moj. Oni su došli u pljačku. Došli su posjetiti svoje sinove ili muževe, pitaj Boga. Onda su odnijeli svaki orah, svaki lješnjak..., najednom mi je sinulo«, svjedoči Stanko Ivanković. Od zapovjednika su, kako tvrdi, dobili zapovijed da ih rastjeraju bez uporabe naoružanja, pogotovo vatrenog, što je zbog činjenice da su bili duboko na teritoriju pod nadzorom partizana moglo otkriti njihov položaj.

»Zastavnici su išli od jednog do drugog i govorili: "Ako magarci ne

će ići, prereži mu 'kolan' ili ga riješi na licu mjesta!", upozoravajući nas kako cijela akcija treba proći bez ljudskih žrtava«, priča Stanko Ivanković, jedan od sudionika te akcije. Prema njegovim riječima ta je akcija uspješno završena.

»Kad je to počelo "grgoljat", Bože sačuvaj! A noć tiha, čuje se svaki šum! Većinom su u pratnji pretovarenih životinja bile žene i stariji ljudi koji su, čim su nas vidjeli počeli zapomagati: "Nemojte nas ubit, sinko! Mi nismo krivi! Tako nam je naredeno!" Nikoga nismo ubili, jer je zapovijed bila da nikog ne diramo. Sve smo ih pustili da idu svojim kućama, ali smo im i kazali: "Dobro, ali nikad više da niste došli ovdje u pljačku!"«²¹, zaključuje na kraju iskaza Stanko Ivanković.

(Nastavlja se)

¹⁹ Iskaz iz pismohrane Krunoslava Draganovića, poznat autoru.

²⁰ Jure Galić, *Vrijeme i ljudi*, str. 378.

²¹ Iskaz poznat autoru.

Dekret pape Urbana VIII.

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vat. sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudesna« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja.

STOPAMA POBIJENIH

glasilo Vicepostulature postupka mučeništva
»Fra Leo Petrović i 65 subrača«,
VI., 1 (10), Široki Brijeg, 2013.

Glavni i odgovorni urednik:
fra Miljenko Stojić, vicepostulator

Lektura i korektura:
Zdenka Leženić

Adresa:
BiH: Kard. Stepinca 14
88220 Široki Brijeg
HR: Humac 1, p. p. 1, 20352 Vid

Veza:
tel.: (039) 700-325
faks: (039) 700-326
e-pošta: mostar@pobijeni.info
internet: www.pobijeni.info

Grafički prijelom i tisak:
FRAM-ZIRAL, Mostar

Glasilo izlazi polugodišnje:
siječanj i srpanj

Cijena pojedinog primjerka:
3 KM; 12 KN; 3,75 EUR;
4,25 CHF; 6,50 USD; 6,50 CAD

Godišnja pretplata (s poštarinom):
BiH 7,5 KM; RH 33 KN;
EU 7,5 EUR; CH 8,50 CHF;
SAD 13 USD; Canada 13 CAD

Zastupništvo, distribucija, pretplate:
Ihtis, Zrinskih i Frankopana 22,
88000 Mostar; mob.: 063-837-002;
e-adresa: udругaihtis@gmail.com

Računi samo za pretplate (računi za dobrovoljni prilog na zadnjoj korici):
BiH (Ihtis Mostar): ProCredit Bank
d.d. Sarajevo, poslovnica Mostar –
1941053316700142
HR (Tihomir Čule): ZaBa, poslovnica
Metković – 2360000-3610872394
INOZEMSTVO: IBAN: BA39 1941
0533 1670 1209; SWIFT CODE:
MEBBBA22

ISSN: 1840-3808

RIJEČ UREDNIKA

fra Miljenko Stojić

Dragi čitatelji!

Svaki izlazak ovoga našega glasila prava je radost. Čovjek prepoznaje da u društvu nastavljaju živjeti snage kojima je do istine, pravde, života domovine s obiju strana granice. Valja to znati u ova vremena krize kada nas nastoje zbuniti s raznih strana.

Neokomunistička vlast u Hrvatskoj nastavlja svojim putem dok na mnogim poljima društvenog života nastoji vratiti povijesni kotač u neka druga vremena. Događa se to i na polju ubijenih u Drugom svjetskom ratu i poraču te u 45 godina bezdušne komunističke vladavine. Između ostaloga, zatvaraju Ured za pronalaženje, obilježavanje i održavanje grobova žrtava komunističkih zločina nakon Drugoga svjetskog rata. Poručuju da postoji samo njihova istina i ništa više. Umjesto toga, morali bi se sjetiti pomirbe iz devedesetih godina prošloga stoljeća, onih godina kada smo morali ratovati za svoju slobodu. U svojim smo glavama nosili različite poglede na život, ali i istu ljubav prema slobodi i domovini. Zbog toga smo pobijedili.

Ovdje na Širokom Brijegu Povjerenstvo za obilježavanje i uređivanje grobišta iz Drugoga svjetskog rata i porača te Vicepostulatura postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subrača« misle drukčije od hrvatskih vlasti s obiju strana granice. Brinu se da ubijeni i nedostojno pokopani nađu svoje mirno posljednje počivalište. Tako smo nakon izlaska prošloga broja

ovoga našega glasila u mjesnom groblju Mekovac pokopali 42 žrtve iz Drugoga svjetskog rata i porača. Ima tu Nijemaca, ustaša, domobrana, partizana, civila i franjevaca. Pokušali smo barem nekima, jer je za sve preskupo, s pomoću DNK analize vratiti i ime i prezime, ali samo je 14 uzoraka dalo potvrđan ishod. To opet ne odgovara uzorcima onih koji traže nekoga svoga. No, nije nam žao. Učinili smo sve što je u našoj trenutnoj moći. Kostri smo im odvojeno položili u limene sandučice, stavili na njih oznake gdje su točno pronađene i položili u zajedničku općinsku grobnicu. Namjeravamo u do gledno vrijeme sagraditi i odgovarajuću kosturnicu. Sve ih poštujemo i odnosimo se prema njima ljudski. Bez pomirbe nema nam zajedničke budućnosti.

Iako za sada nismo s pomoću DNK analize uspjeli pronaći franjevca među spomenutim ubijenima na Širokom Brijegu, nastavlja se potraga za posmrtnim ostacima naše ubijene braće. Trenutno je u tijeku DNK analiza ubijenih na Tomića njivi u Ljubuškom. Nadam se da će biti gotova do izlaska sljedećeg broja našega glasila, a možda će čak dotle biti i pokopani. Ipak, brzina nije važna, važno je da nastavljamo zacrtanim putem.

Nema nam druge nego osloniti se na same sebe jer je društvo oko nas podbacilo. Ali, Bog je s nama i zbog toga je pobjeda naša.

Mir i dobro!

IZ SADRŽAJA

Iz ljetopisa	4	Glas o mučeništvu	42
Podsjetnik	15	Glas o znakovima	46
Povijesne okolnosti	19	Pobijeni	47
Povjerenstva	28	Djela pobijenih	53
Stratišta	30	Odjek u umjetnosti	54
Istraživanja	32	Razgovor	56